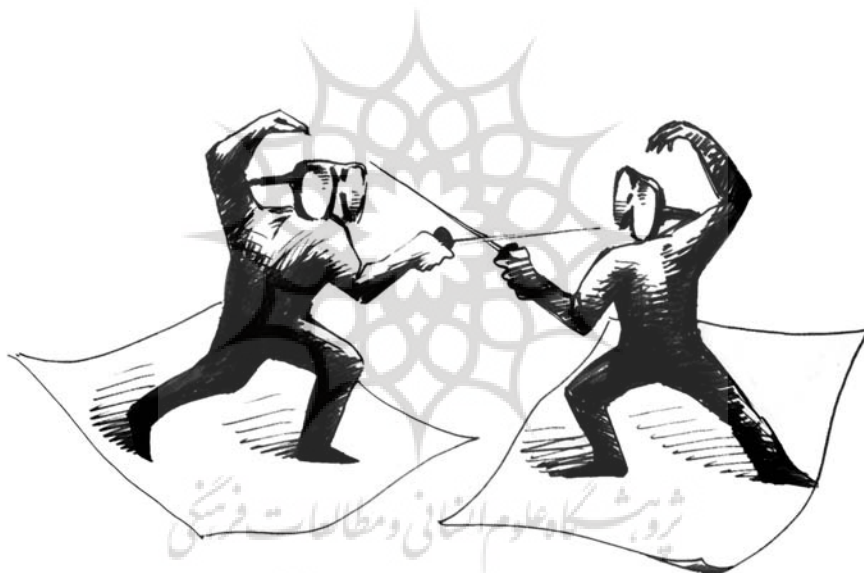

رقابت پذیری و چالش‌های آن در ایران

سید دانیال شفیعی
dshafiei@gmail.com
مهدی محمودجانلو
Mehdi_janloo@yahoo.com

چکیده

یکی از مشکلات مهم صنعت کشور، عدم رقابت پذیری است. درک بهتر مفاهیم رقابت پذیری و چگونگی ارتباط آن با مفهوم بهره‌وری و توسعه اقتصادی، می‌تواند حائز اهمیت باشد؛ چرا که بهبود بهره‌وری، افزایش توان رقابت پذیری را در پی خواهد داشت و افزایش توان رقابت پذیری، توسعه بازارهای داخلی و رسیدن به سطوح بین‌المللی را موجب می‌شود. در این مقاله علاوه بر معرفی مفاهیم اصلی و اساسی رقابت پذیری بر اساس مدل الماس پورتر، از دیدگاه پروفیسور پورتر نیز به عنوان یکی از صاحب‌نظران این زمینه، در مورد وضعیت رقابت پذیری ایران استفاده می‌شود.

از جمله مشکلات مهم امروز صنعت کشور عدم رقابت پذیری آن می باشد. یکی از ارکان این مشکل نبود یک رویکرد مشخص به منظور افزایش رقابت پذیری است (مهرگان و همکاران، ۱۳۸۷).

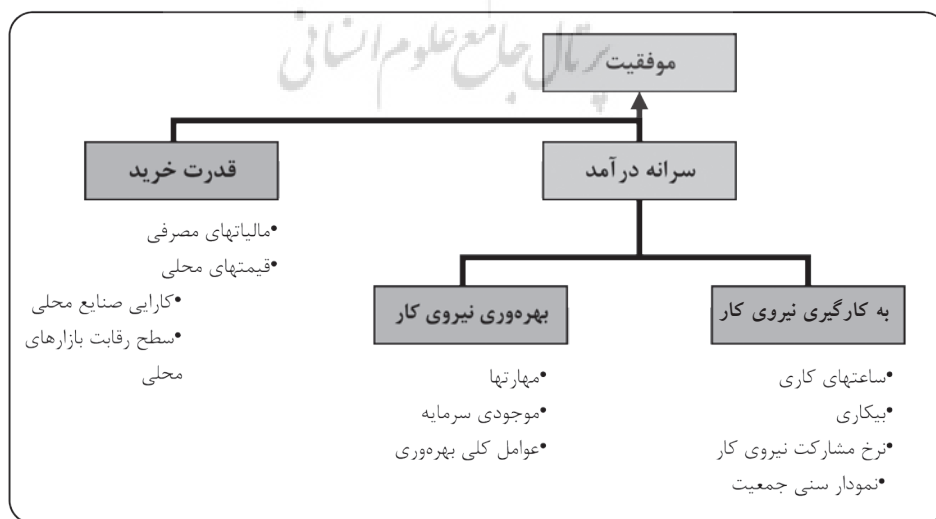
با توجه به گسترش تجارت جهانی، تغییرات سریع در الگوهای مصرف و تقاضا، انقلاب در فناوری اطلاعات و همچنین افزایش در تعداد و کیفیت رقابتی محلی و بین المللی در دو دهه اخیر، مفهوم رقابت پذیری از اهمیت ویژه ای برخوردار شده است (Karacsony, 2008). این تحولات می تواند ناشی از ماهیت در حال تغییر رقابت داخلی و بین المللی باشد. موارد تاثیرگذار در این تحولات را می توان در قالب این موارد تقسیم بندی کرد (Porter, 2008):

- حذف موانع در تجارت و سرمایه گذاری؛
 - جهانی شدن بازارها؛
 - جهانی شدن زنجیره های ارزش شرکت؛
 - افزایش مهارت و دانش رقابت؛
 - رشد افزایشی ارزش خدمات در مقابل ارزش فعالیت های تولیدی؛
 - تغییر همکاری های کاری از ائتلافات عمودی به مشارکت افقی موسسات، رقبا و تأمین کنندگان خارجی.
- تغییرات ایجاد شده در فرایند جهانی شدن به آن معنی است که ملتها دیگر قادر نخواهند بود، تنها از راه تولید کالا

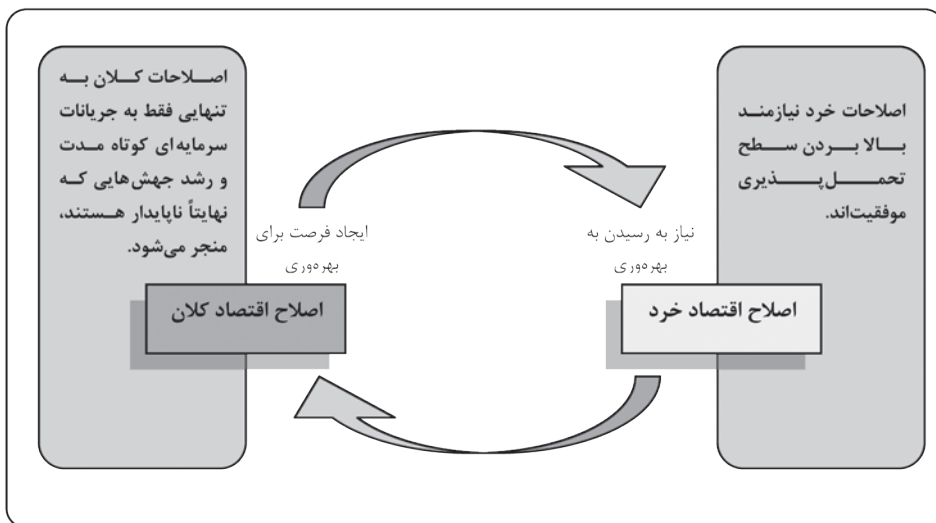
و خدمات برای بازارهای داخلی به رشد مناسب دست یابند. در این قرن اهمیت اقتصادی ملتها بستگی به ظرفیت سیاسی، ملی، اقتصادی و رهبران آنها و همچنین موسسه های ملی شان در سرعت تطبیق و بهره گیری از فرایند جهانی شدن دارد. بنابراین شناخت دقیق فرایند جهانی شدن و بررسی دقیق این روند در کشورهای متفاوت بویژه کشورهای در حال توسعه ای که وارد این صحنه شده اند، ضروری است. با ایجاد بستر مناسب می توان از امکان ادغام در بازارهای جهانی و بهره برداری از منابع آن در جهت تامین نیازهای ملی بهره جست (مهرگان و همکاران، ۱۳۸۷).

مفهوم رقابت پذیری

مطالعه نظریات صاحب نظران و پژوهشگران مختلف نشان می دهد که از رقابت پذیری، تعریف و تعبیر واحدی وجود ندارد. اما به طور کلی می توان رقابت پذیری را قابلیت ها و توانمندی هایی دانست که یک کسب و کار، صنعت، منطقه یا کشور دارا هستند و می توانند آنها را حفظ کنند تا در عرصه رقابت بین المللی نرخ بازگشت بالایی را در عوامل تولید ایجاد کنند و نیروی انسانی خود را در وضعیت نسبتاً بالایی قرار دهند. به عبارتی دیگر، رقابت پذیری توانایی افزایش سهم بازار، سوددهی، رشد ارزش افزوده و ماندن در صحنه رقابت عادلانه و بین المللی برای یک دوره طولانی است (Karacsony, 2008).

شکل ۱: تحلیل عوامل موثر بر موفقیت (Porter, 2008)

شکل ۲: یکپارچگی اقتصاد خرد و کلان (Porter, 2008)

کند و آسانتر به ثبات برسد. نحوه تعامل اقتصاد خرد و کلان در راستای ایجاد یکپارچگی و افزایش بهره‌وری در شکل (۲) نشان داده شده است.

بررسی وضعیت رقابت‌پذیری در ایران
شاخصهای به دست آمده برای روند رقابت‌پذیری در سالهای اخیر و مقایسه آن با کشورهای دیگر می‌تواند در تشخیص سطح و وضعیت رقابت‌پذیری اقتصاد کشور موثر باشد. برخی از این شاخصها عبارتند از:

تکامل عملکرد و استراتژی شرکت، کیفیت محیط تجارت ملی و تعیین خوشه‌های توسعه. اگر چه رقابت‌پذیری در اقتصاد کلان در جهت دستیابی به بهره‌وری بالا ایجاد پتانسیل می‌کند، ولی کافی نیست. بهره‌وری نهایی به بهبود اقتصاد خرد و تکامل رقابت محلی وابسته است. بدین ترتیب لازم است که در این راستا هم اقتصاد کلان و هم اقتصاد خرد به صورت یکپارچه عمل کنند. این امر موجب رشد بهره‌وری می‌شود و اجازه می‌دهد که اقتصاد، بدون تورم رشد

جهت بهره‌وری و در واقع دایه توسعه بخش خصوصی است.

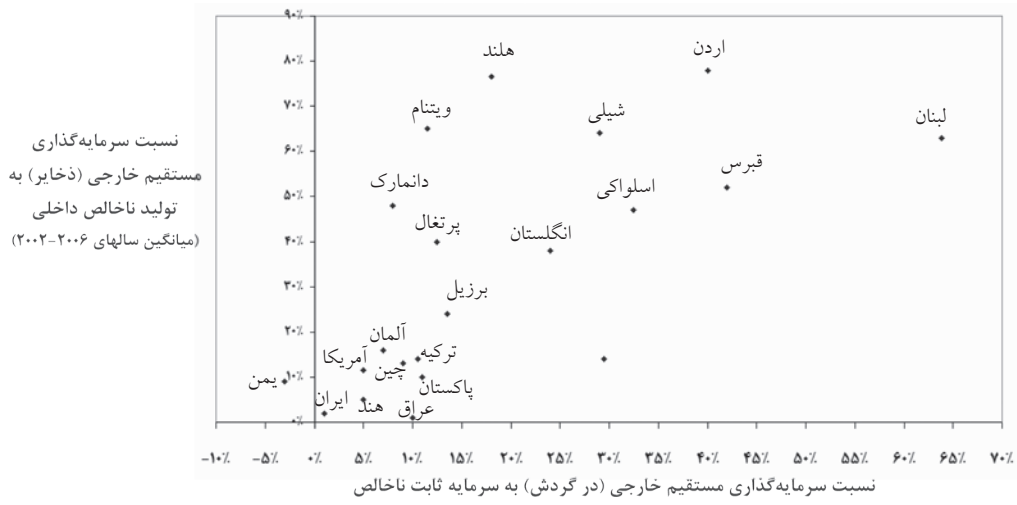
عوامل موثر در موفقیت را می‌توان به صورت موارد نشان داده شده در شکل (۱) تحلیل کرد. در این میان عامل بهره‌وری به عنوان عاملی تاثیرگذار و موثر در دستیابی به موفقیت مطرح می‌باشد. تعیین بهره‌وری از دو دیدگاه قابل بررسی است:

- رقابت‌پذیری در اقتصاد کلان: بر پایه زیرساختهای اجتماعی و نهادهای سیاسی و بافت اقتصاد کلان؛
- رقابت‌پذیری در اقتصاد خرد: بر پایه

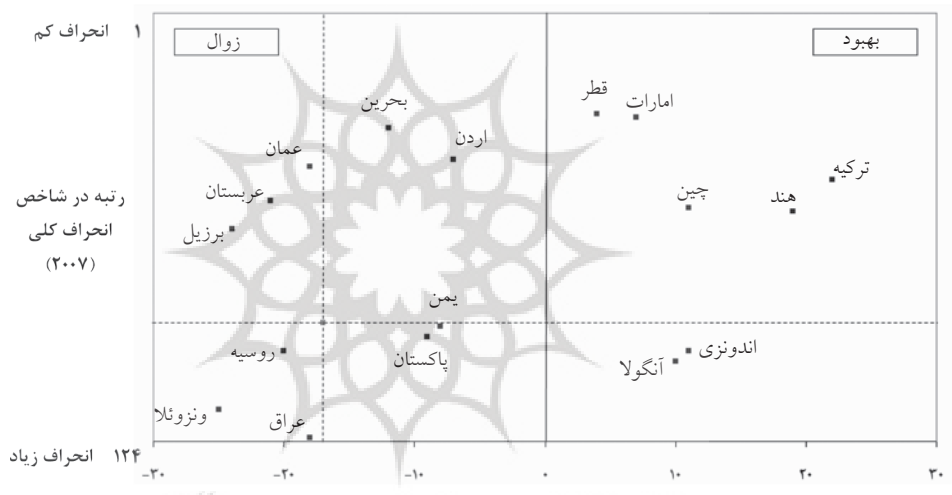

نرخ رشد سالانه مرکب تولید ناخالص داخلی به ازای هر کارمند (برای سال‌های ۲۰۰۱-۲۰۰۶)

شکل ۳: مقایسه بهره‌وری نیروی کار (برای کشورهای منتخب)

شکل ۴: عملکرد سرمایه‌گذاری‌های خارجی (ذخایر و گردش‌ها در کشورهای منتخب)

شکل ۵: شاخص درک انحراف برای کشورهای منتخب

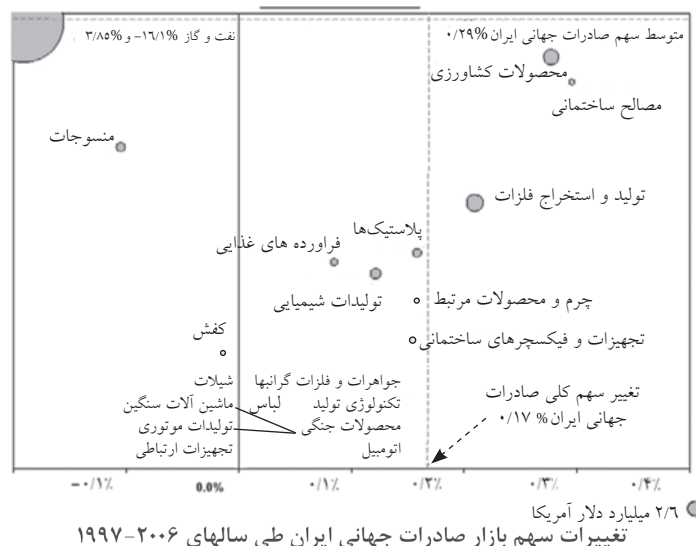
شکل (۴) و شاخص درک انحراف کشور در سال ۲۰۰۷ در شکل (۵) نشان داده شده است.

یکی از استراتژی‌های توسعه اقتصادی که در خلال سال‌های اخیر توجه زیادی به آن شده است، توسعه از طریق خوشه‌های کسب و کار است. بدین ترتیب بررسی وضعیت کشور به تفکیک خوشه‌های مختلف صادراتی می‌تواند حائز اهمیت باشد. سهم بازار صادرات جهانی ایران در سال ۲۰۰۶ در خوشه‌های مختلف و تغییرات به وجود آمده در سهم بازار صادرات جهانی ایران طی سال‌های

۱. بهره‌وری نیروی کار که بر اساس تولید ناخالص داخلی به ازای هر کارمند در سال ۲۰۰۶ و نرخ رشد سالانه مرکب (CAGR) تولید ناخالص داخلی به ازای هر کارمند (برای سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۰۱) تعیین شده و در شکل (۳) با کشورهای منتخب مقایسه گردیده است.
 ۲. عملکرد سرمایه‌گذاری‌های خارجی در کشور طی سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۰۲ بر اساس نسبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (ذخایر) به تولید ناخالص داخلی و نسبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (در گردش) به سرمایه ثابت ناخالص در

نتیجه‌گیری

ایجاد فضای رقابتی در کشور و به تبع آن افزایش قدرت رقابت‌پذیری اقتصاد ملی از مهم‌ترین چالش‌های کشورهای در حال توسعه است. ایجاد فضای رقابتی در کشور موجب ارتقا و گسترش بخشها از سطح بازارهای داخلی و رسیدن به رقابت‌پذیری در سطح بین‌المللی خواهد شد. ایران در راستای توسعه و حضور در صحنه بین‌المللی در حال عبور از این

شکل ۶: مقایسه بهره وری نیروی کار (برای کشورهای منتخب)

سطح بهره‌وری است. بهره‌وری پایین، هزینه‌های سنگین اجتماعی، هزینه‌های بالای زندگی و تجارت و همچنین بیکاری بالا را در پی خواهد داشت. در حالی که افزایش بهره‌وری، پایین آمدن تورم، هزینه‌های زندگی، هزینه‌های تجارت و همچنین رشد شغلی و دستمزدهای بالا را منجر خواهد شد. □

منابع

۱. مهرگان، محمدرضا، اصغری‌زاده، عزت‌الله، صفری، حسین، طراحی مدلی برای بررسی رقابت‌پذیری در سطح بنگاه با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری یافته، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۴۶، بهار ۱۳۸۷.

2. Karácsony, Peter; Analysis of Competitiveness of Hungarian Wheat Sector With Orter's Diamond Model, Journal of Central European Agriculture Vol 9 (2008) No3

3. Michael E. Porter; Competitiveness: Issues for Iran; June 25, 2008; Online at: http://www.isc.hbs.edu/pdf/20080625_Iran.pdf

۴. مرادی، مرتضی، شفایی، رسول، رقابت‌پذیری از دیدگاه «مدل الماس» پورتر، ماهنامه تدبیر، شماره ۱۶۴

سیددانیال شفیعی و مهدی محمودجانلو: کارشناس ارشد مهندسی صنایع

شرکتها بر تصمیمات اقتصادی تاثیر می‌گذارد و هزینه‌های بالای بهره‌وری را موجب می‌شود.

● **محیط تجارت:** قیمت‌های دولتی، یارانه‌ها و مقررات قیمتی، تصمیمات اقتصادی را تحریف می‌کند و بهره‌وری را کاهش می‌دهد.

● **زیرساختها:** ایران دچار کمبود در زیرساختهای مؤثر و مدرن جهت پشتیبانی از بهره‌وری است.

● **توسعه شرایط رقابت آزاد:** فقدان رقابت آزاد، بهره‌وری و نوآوری را کاهش می‌دهد.

● **سرمایه‌گذاری خارجی:** ایران به فناوری‌ها و ایده‌های مدیریتی نوین نیاز دارد.

● **گسترش خوشه‌بندی:** ایران تا کنون خوشه‌بندی پرورش یافته‌ای جهت رشد صنایع کوچک و متوسط و متنوع‌سازی اقتصاد نداشته است.

● **توسعه بخش خصوصی:** کارآفرینی، به بخش خصوصی چالاک و پرتراوت بیشتر نیاز دارد تا شرکت‌های تحت تسلط.

● **اثربخشی بخش دولتی:** دولت می‌بایست خدمات تخصصی مدنی خود را بیشتر توسعه دهد.

بدین ترتیب چالش اساسی ایران در توسعه رقابت‌پذیری -از دیدگاه پورتر-

چالشهاست و به همین دلیل بررسی مداوم وضعیت حضور کشور در صحنه رقابت، اعتبارسنجی روشهای در پیش گرفته شده و هدایت بهتر این جریان را در پی خواهد داشت. این مقاله با الهام از دیدگاه پروفیسور پورتر به عنوان یکی از برترین صاحب‌نظران در زمینه رقابت‌پذیری، سعی در ارائه تصویری از رقابت‌پذیری اقتصاد کشور دارد. این دیدگاه به عنوان یک ناظر خارج از سیستم می‌تواند حائز اهمیت باشد. از این رو، این موارد به عنوان پتانسیل‌ها و تواناییهای بالقوه ایران در رقابت‌پذیری ذکر شده است:

- بازار داخلی قابل توجه (معتبر)؛
 - سیستم آموزشی قوی؛
 - سهم هنگفت فارغ‌التحصیلان دانشگاهی؛
 - توسعه نسبتاً خوب بر اساس صنعت (هر چند فرسوده)؛
 - پتانسیل قطب اقتصادی شدن در منطقه.
- همین‌طور چالشهای کلیدی که ایران دچار آن و یا در حال گذر از آن است، به این صورت مطرح شده است:
- **تثبیت اقتصاد کلان:** عدم تعادل مالی و تورم بالا، هزینه‌های اجتماعی کلانی بر رقابت‌پذیری وارد می‌کنند.
 - **شفاف‌سازی:** فقدان شفافیت، منجر به انحراف و فساد مخرب می‌شود.
 - **خصوصی‌سازی:** تسلط مالکیت دولتی